

34 RESTAURACIÓ

Vint anys de restauració del Museu Horta a Brussel·les

Barbara van der Wee
Arquitecta, Brussel·les
b.vanderwee@Barbaravanderwee.be

El Museu Horta pertany al patrimoni del municipi Saint-Gilles i consta de dos edificis: el de l'habitatge propi de l'artista i el del seu taller. El conjunt va ser dissenyat l'any 1898 per Victor Horta com a dos edificis independents amb accés separat, però connectats a les plantes baixa i primera. La distribució interior està organitzada al voltant de tres caixes d'escala: una que forma part de l'habitatge, una de separada per al personal domèstic, i una altra per als empleats del despatx d'arquitectes. L'espai de la caixa d'escala de l'habitatge ofereix múltiples perspectives integrades cap als espais d'habitatge. Aquesta construcció d'escala oberta, coronada per una lluernia de vitrall colorat, deixa que la llum penetri fins al cor de la casa.

L'any 1919, vint anys després la seva construcció, Horta ven els edificis a dos propietaris diferents. A partir d'aquesta data, el taller va ser reformat per adaptar-lo a la nova funció d'habitatge: la planta baixa va ser habilitada com a sala d'estar i ampliada per la banda del jardí; el garatge va ser enderrocat; el taller de dibuix a la segona planta va ser dividit en dormitoris, i la gran finestra de metall va ser substituïda per dues de més petites de fusta. En canvi, l'interior de la casa de l'arquitecte es va conservar relativament bé.

L'any 1961 el municipi de Saint-Gilles va comprar l'habitatge i va fer-hi una primera intervenció per convertir-lo en un petit museu. En aquesta habilitació, l'arquitecte Jean Delhaye va haver de sacrificar les antigues zones del servei per fer-hi una sala d'exposicions, una recepció, i també un habitatge per al conserge del museu que, dividit entre l'antiga cuina del soterrani i les golfes, va requerir la instal·lació d'un petit ascensor a la caixa de l'antiga escala de servei. L'any 1969 el museu va obrir al públic i es van poder visitar el principal i l'escala dels senyors, amb una decoració interior amb mobiliari original rescatat d'altres cases. A la segona planta s'hi va obrir una biblioteca especialitzada en l'obra de Victor Horta que reunia fotos, plànols i escrits de l'arxiu personal de l'arquitecte.

Dos anys més tard, el municipi va adquirir l'edifici adjacent de l'antic taller, i després d'una separació de més de 50 anys va ser possible tornar a unir l'habitatge i el taller d'Horta. L'any 1989 es va encarregar un pla director de restauració i d'habilitació del conjunt com a casa museu al despatx Barbara van der Wee Architects. L'encàrrec va ser triple: calia una restauració arquitectònica estructural acurada i completa; el creixent nombre de visitants

L'època de màxima esplendor del conjunt de casa i taller d'Horta cal situar-la entre 1908 i 1911

© Bastien Et Evrand - SOPAM

The main stairwell in the family home, open toward the living spaces, allows natural light to reach the heart of the house. Photo taken after the restoration
L'escala principal de la llar familiar, oberta als espais interiors, permet que la llum natural penetri fins al cor de la casa. Fotografia feta després de la restauració

RESTORATION 35

Twenty Years of Restoration at Musée Horta in Brussels

Barbara Van der Wee
Architect, Brussels
b.vanderwee@Barbaravanderwee.be

The Musée Horta forms part of the heritage of the Saint-Gilles municipality. It consists of two buildings: one was the artist's dwelling and the other, his workshop. The complex was designed in 1898 by Victor Horta as two independent buildings with separate entrances yet connected on the ground and first floors. The internal layout is organised around three stairwells: one in the family home, a separate staircase for the domestic staff and a third for employees of the architect's studio. The stairwell in the family home offers multiple perspectives orientated towards the living spaces. This open-stair construction, crowned by a stained-glass dome, allows light to enter right into the heart of the home.

In 1919, twenty years after its construction, Horta sold the buildings to two different owners. From that date onward, the workshop was remodelled to adapt it to its new function as a home: the ground floor was refurbished as a living room and extended on the garden side; the garage was demolished; the drafting studio on the second floor divided into bedrooms, and the large metal window substituted for two smaller, wooden ones. In contrast, the interior of the architect's home remains relatively well conserved.

The period of greatest splendour of Horta's house and workshop complex should be situated between 1908 and 1911

In 1961 the Saint-Gilles municipality bought the home and carried out an initial renovation to turn it into a small museum. In this refurbishing, architect Jean Delhaye had to sacrifice the old service zones to make way for an exhibition hall, a reception area and a room for the concierge. The museum project, divided between the old basement kitchen and the attics, required the installation of a small lift in the old service stairwell. In 1969, the museum opened its doors, and visitors were able to visit the main floor and main staircase, which offered an interior decor of original furnishings rescued from other houses. The second floor housed a specialised library on Victor Horta's work, containing photographs, plans and documents from the architect's personal files.

Two years later, the town bought the adjoining building of the old workshop. So, after a separation of over 50 years, it became possible to reunite Horta's home and workshop once more. In 1989, the studio of Barbara Van der Wee Architects was commissioned to provide a master plan for restoration and rehabilitation of the complex as a museum house. The commission outlined three tasks: full, accurate, structural restoration of the architecture was required; the growing number of visitors (45,000 per year) placed new demands in the areas of comfort and security – also in regards to protecting the monument – and in the long term, the object was to restore the house and workshop to their original state, including the interior decor.

© Archiver Horemuseum - SOPAM

Street façades of the two buildings: above, image taken in 1898, shortly after construction; below, photo taken before 1973, showing the houses before the complete restoration of the ensemble began. Note the alterations made to the windows of the workshop building, on the right

Façana de carrer dels dos edificis: a dalt, imatge del 1898, just després de la construcció; a baix, foto anterior a 1973, que mostra les cases abans de l'inici de la restauració integral del conjunt. S'aprecien clarament les alteracions fetes als finestrals de l'edifici del taller, a la dreta

© Archiver ACL Brussel - SOPAM

© Bastin Et Erard - SOPAM

The first analyses indicated that the main staircase was an urgent priority, since the success of the Museum (45.000 visitors per year) had contributed to serious structural problems. Below, details of the restoration process; above, the staircase in full splendour after restoration

Les primeres anàlisis van indicar que l'escala noble era una prioritat urgent, ja que l'èxit del mateix Museu (amb 45.000 visitants l'any) havia contribuït a un greu deteriorament estructural. A baix, detalls del procés de restauració; a dalt, l'escala en tota la seva esplendor un cop acabada la feina

Research into the buildings' history, undertaken in collaboration with Françoise Aubry, enabled the chronology of construction to be understood and to determine the buildings' period of splendour from an architectural and historical viewpoint. It was necessary to measure the house, workshop and garden fully, and to compare Horta's original plans with more recent ones. Thus, it could be established that, in 1906, Horta himself had enlarged the house on the main floor with a sitting room overlooking the garden, a dressing room on the first floor and a terrace with conservatory on the second. Furthermore, two years later, he had enlarged the surface area of the sculpture studio with an additional basement by installing a skylight in the garden. Finally, in 1911, he once again reformed the workshop to include a garage by opening up part of the front façade. Of this latter renovation, no photographic record remains, even though documents from 1920 show that it existed. In any case, it was decided that the addition of the garage would necessarily have spoiled the composition of the original façade while the 1906 and 1908 reforms were an extension of the original project and conserved the harmony of the whole.

The historical study therefore determined that the period of greatest splendour of Horta's house and workshop complex should be situated between 1908 and 1911; that is, after the various enlargements on the garden side yet before the addition of the garage. This was the period set as a reference in the master plan for the restoration, establishing the elimination of all enlargements and reforms carried out after 1911. However, certain justified adaptations had to be designed so that the building could operate fully as a museum. Therefore, a large part of the preliminary study concerned functional and spatial analysis in order to achieve harmony between the museum's multi-faceted programme and both buildings' architectural potential. The main objective was creating a museum house, so a coat-check, bathroom services, a museum shop and reception area were needed for visitors. Meanwhile, however, the centre also had to provide a space for study and research, due to the valuable archive and deposit as well as the specialised library that had been growing over the years, and also exhibition rooms: a permanent room for Horta's models and plaster mock-ups, plus space for temporary exhibitions on turn-of-the-century art and culture. The master plan defined the spaces with a high heritage value, which were reserved for public access: the entire family home and the workshop's first and second floors. Other functions were housed in zones that had already been reformed or had little architectural value.

The works began by prioritising the main staircase because – thanks to the collaboration of the Reyntjens laboratory at the University of Leuven – diverse structural problems had been identified, stemming from its continued use by over 45,000 visitors annually on a staircase designed for a family home. Directed by the structural architects studio, Greisch, the works consolidated the interior structure of the eight landings and timber joins of the stair stringers in an invisible manner using laminated iron and stainless steel tenons. This initial phase of restoration made it clear that the museum's very success had disastrous consequences for the buildings. So it was decided to reduce the museum's capacity and to receive groups only by prior booking and in the mornings, as well as other measures such as limiting staircase use to a maximum of three people per landing.

© Bastin Et Erard - SOPAM

Thorough stratigraphic and archival research enabled the original colours of the woodwork and wrought-iron elements of the façade to be identified and recovered

Un detallat estudi estratigràfic i documental va permetre identificar i recuperar els colors originals dels elements de fusteria i forja de les façanes

(45.000 l'any) plantejava noves exigències de confort i seguretat –i també de protecció del monument–, i, a la llarga, l'objectiu era la restitució a l'estat original de l'habitatge i del taller, decoració interior inclosa.

La investigació de la història dels edificis, feta en col·laboració amb Françoise Aubry, va permetre entendre la cronologia de la construcció i determinar el període d'esplendor dels edificis des del punt de vista arquitectònic i històric. Va caler amidar integralment la casa, el taller i el jardí, i comparar els plànols originals d'Horta amb altres de més recents. Així es va poder establir que, el 1906, el mateix Horta havia ampliat la casa al pis principal amb un saló que donava al jardí, un vestidor a la primera planta i una terrassa amb hivernacle a la segona. També, que dos anys més tard havia ampliat la superfície del taller d'escultura amb un soterrani addicional col·locant una claraboia al jardí. Finalment, el 1911 tornava a reformar el taller per fer un garatge tot obrint part de la façana frontal. D'aquesta darrera reforma no se n'ha conservat cap material fotogràfic, tot i que documents del 1920 demostren que va existir. En tot cas, es va considerar que l'addició del garatge necessàriament hauria trencat la composició de la façana original, mentre que les reformes de 1906 i 1908 eren ampliacions del projecte original que conservaven l'harmonia del conjunt.

L'estudi històric va determinar, doncs, que l'època de màxima esplendor del conjunt de casa i taller d'Horta calia situar-la entre 1908 i 1911, és a dir, després de les diverses ampliacions al costat del jardí i abans de la reforma del garatge. Aquest va ser el període fixat com a referència en el pla director de la restauració, establint l'eliminació de totes les ampliacions i reformes fetes després de 1911. Ara bé, també calia preveure unes justificades adaptacions perquè l'edifici pogués funcionar plenament com a museu, i per tant una part important de l'estudi previ va ser l'anàlisi funcional i espacial per tal d'aconseguir una harmonia entre el programa polifacètic d'un museu i el

© B. Van der Wee architects

© B. Van der Wee architects

38 RESTAURACIÓ

potencial arquitectònic dels dos edificis. L'objectiu principal era fer una casa-museu, i per a això calien un guarda-roba, serveis sanitaris, una botiga del museu i una recepció per als visitants. Paral·lelament, però, el centre també havia d'habilitar un espai per a l'estudi i la recerca que acollís el valuós arxiu i dipòsit i la biblioteca especialitzada que s'havia anat creant, a més de les sales per a les exposicions: la permanent, de models i maquetes de guix d'Horta, i les temporals, sobre l'art i la cultura del tombant de segle. El pla director va definir els espais amb un alt valor patrimonial, que es van reservar per al circuit de visitants: l'habitatge en la seva totalitat i la primera i segona plantes del taller. Les altres funcions van ser ubicades en zones que ja havien estat reformades o que no tenien valor arquitectònic.

L'execució va començar amb prioritat per l'escala principal, ja que, gràcies a la col·laboració del laboratori Reyntjens de la Universitat de Leuven, s'havien identificat diversos problemes estructurals derivats de l'ús continuat per més de 45.000 visitants anuals en una escala concebuda per a un habitatge familiar. Dirigida pel despatx d'enginyeria estructural Greisch, l'obra va consolidar l'estructura interior dels vuit replans i les connexions de fusta dels muntants d'escala de manera invisible amb ferro laminat i espigues d'acer inoxidable. Aquesta primera fase de restauració va deixar clar que l'èxit del museu tenia conseqüències nefastes per als edificis. En conseqüència, es va decidir de reduir l'aforament del museu i rebre els grups només amb cita prèvia i al matí, a més d'altres mesures com limitar l'ús de l'escala a un màxim de tres persones per replà.

Durant la segona fase de restauració, engegada l'any 1990, es va treballar en les façanes. Per a la pedra, que ja havia estat netejada amb profunditat l'any 1960, només va caler una repassada amb vapor a alta pressió feta per Natuursteen Vlaminck. Pel que fa a la fusteria i el ferro forjat, però, va caler una recerca estratigràfica (realitzada per l'Institut Reial per al Patrimoni Artístic) que va poder identificar els colors originals. Un estudi en detall dels plànols d'Horta de 1898 i una foto antiga de l'arxiu del museu van

© Archieven Hortamuseum - SOFAM

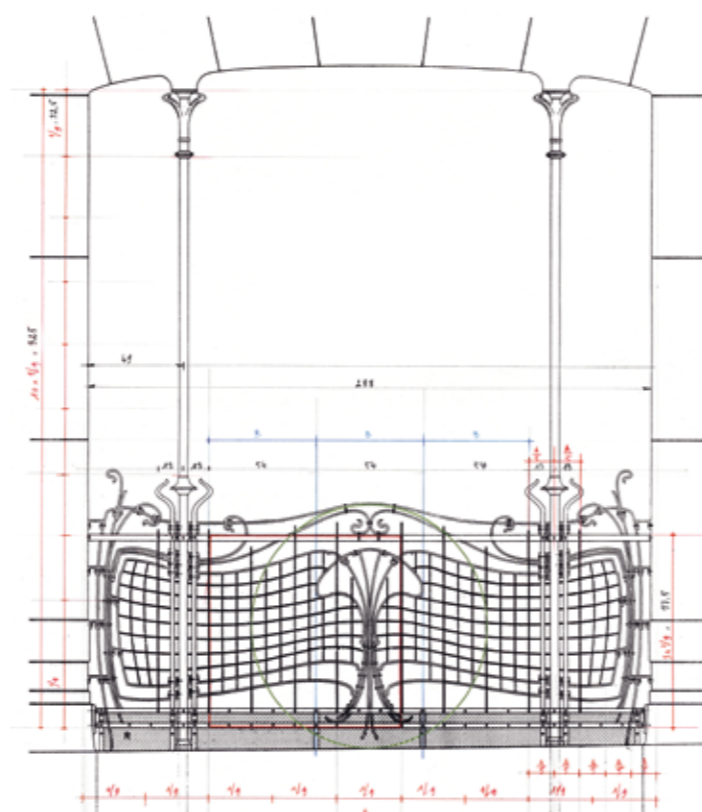
© Hortamuseum - SOFAM

The original ground-floor window of the workshop building was recovered after a painstaking study and design process. Far top, this period picture from the Horta Museum archive was a crucial document in the process; above this caption, the altered window in 1998, before it was restituted. Below right, design by Barbara Van der Wee for the reproduction of the wrought-iron railing by Luc Reuse, and below left, the reproduced railing was finally set in place in 1991

El finestral original dels baixos del taller va ser recuperat després d'un procés molt elaborat d'estudi i disseny. A dalt de tot, foto d'època de l'arxiu del Museu Horta que va aportar documentació crucial per al procés; sobre aquestes ratlles, els baixos de l'edifici el 1998, encara abans de la restitució. A sota, a la dreta, el disseny de Barbara Van der Wee perquè el mestre ferrer Luc Reuse en fes la reproducció, i a l'esquerra, moment en què la tanca va ser finalment restituida el 1991

© B. Van der Wee architects

© B. Van der Wee architects

© B. Van der Wee architects

General view of the buildings' street façades once the restoration process was completed

Vista general de les façanes de carrer dels edificis un cop completat el procés de restauració

General view of the restored kitchen in the basement. For years it had been the Museum concierge's living quarters; when they were dismantled, several original elements, such as floor and wall tiling, were rediscovered and preserved

Vista general de la cuina restaurada al soterrani. Durant anys, aquest espai havia estat l'habitatge del conserge del Museu; quan es va desmantellar, es van redescobrir i preservar elements originals com les rajoles del terra i les parets

permetre establir la composició original de la façana del taller, en què un gran finestral donava llum natural tant a la planta baixa com al soterrani. La restitució de la finestra, i de la barana de forja corresponent, va ser realitzada amb la col·laboració dels germans Detroyer, ebenistes, i el ferrer artístic Luc Reuse, respectivament. La restauració de la façana del carrer va acabar l'any 1993.

El 1994 es va començar a treballar en l'espai del soterrani, les teulades i la façana del jardí, eliminant-ne les reformes posteriors a 1911. L'acurat treball dels contractistes Redé i Willikens va possibilitar el descobriment i restitució de dues finestres originals que comunicaven l'habitatge i el taller i que havien estat tapades el 1919 en separar les dues propietats. L'eliminació d'afegits a l'edifici del taller va permetre descobrir, també, uns bonics sostres de cassotons de pi sota el doble sostre de la planta baixa i els colors originals de la pintura de les parets.

Les obres de restauració de l'interior de l'habitatge van començar el 1998 i van durar més de deu anys. Els reptes principals els vam trobar en la lluernera de vitrall de l'escala (restaurada per J. M. Gdalewitsch), les pintures de les parets del saló de

The main stairwell, complete with skylight and lamp, after restoration

La caixa de l'escala principal, amb lluernera i làmpada, un cop acabada la restauració

música i de la caixa d'escala (J. P. Braam), la tapisseria del saló de música i del vestidor, el lavabo i el vàter a la primera planta i la substitució dels radiadors de plaques d'acer per uns d'antics de ferro colat (Desmée-Guillou).

Per habilitar la casa per a visites, vam dissenyar mobiliari nou (executat per l'ebenista B. Guillaume) per a la recepció i guarda-roba de la planta baixa, la botiga del museu i l'exposició de models de guix, així com noves làmpades (dissenyades expressament per H. Michaut), aconseguint una cohesió harmoniosa en tot el museu. També va caler construir uns lavabos nous, que es van fer a l'antic magatzem de carbó, i, d'acord amb les normatives actuals, adaptar les instal·lacions elèctriques i de gas, les alarmes contra robatori i incendis, i la il·luminació d'emergència.

L'any 2010 es va desmantellar l'ascensor, es va reconstruir l'escala de servei que comunicava cinc plantes i es van restaurar i habilitar la cuina i altres espais de servei annexos. Gràcies a aquesta última fase de restauració el públic pot finalment visitar la casa i el taller de Víctor Horta i percebre l'ambient i l'organització de la seva vida familiar i professional. www.hortamuseum.be

The restoration of the main stairwell, including wall decorations and the stained-glass skylight, took over two years

La restauració de la caixa de l'escala principal, que va incloure les decoracions murals i la lluernera de vitrall, va durar més de dos anys

Detail of pieces from the main stairwell skylight during the restoration process

Detall de peces de la lluernera de la caixa de l'escala principal, durant el procés de restauració

During the second phase of restoration, begun in 1990, the façades were renovated. Because the stone had been thoroughly cleaned in 1960, only a high-pressure steam clean was needed, undertaken by Natuursteen Vlamincx. However, the woodwork and wrought iron required stratigraphic research, performed by Belgium's Royal Institute for Cultural Heritage, in order to identify the original colours. A detailed study of Horta's 1898 plans and an old photo from the museum archives enabled us to establish the original composition of the workshop façade, in which a large window allowed natural light into both the ground floor and basement. The recreation of this window, along with its corresponding wrought iron railing, was the result of collaboration between two cabinetmakers, the Detroyer brothers, and artisan blacksmith, Luc Reuse, respectively. Restoration of the street façade was finished in 1993.

In 1994, work began on the basement space, roofs and the garden façade, removing the modifications added after 1911. Highly precise work by contractors Redé and Willikens led to the discovery and restoration of two original windows that opened between the home and the workshop, which had been bricked up in 1919 when the two properties were separated. The elimination of additions to the workshop building also enabled the discovery of beautiful coffered pine ceilings under the double ground floor ceiling, as well as revealing the original colours in which the walls were painted.

Restoration⁴³

First-floor living room after restoration, complete with original wall coverings and period radiators
Saló de la primera planta després de la restauració, amb la decoració mural recuperada i radiadors d'època instal·lats

Restoration work in the home interior began in 1998 and lasted over ten years. The greatest challenges concerned the stained-glass skylight over the stairwell (restored by JM Gdalewicz), the paintings on the walls in the music room and stairwell (JP Braam), fabric wall coverings in the music room and dressing room, the bathroom and toilet on the first floor and substituting steel radiator panels for the period cast-iron ones (Desmée-Guillou).

To prepare the house for visits, we designed new furnishings (created by the cabinetmaker B. Guillaume) for the reception area and coat-check on the ground floor, the museum shop and display stands for the plaster models, as well as new lamps (designed exclusively by H. Michaut), thereby achieving a harmonious cohesion throughout the museum. Moreover, new toilets had to be built, which were installed in the old coal cellar. In accordance with current regulations, all electrical and gas installations had to be adapted, including installing fire and burglar alarms, and emergency lighting.

In 2010, the lift was dismantled and the service stairs which connected the five floors were rebuilt. The kitchen and other attached spaces were restored and refurbished. Thanks to this latest phase of restoration, visitors can finally visit Victor Horta's house and workshop, relishing the atmosphere and organisation of both his family and professional life. www.hortamuseum.be

The main bedroom and its self-contained bathroom (top) were finished in 2010, the last phase of this 20-year restoration process
El dormitori principal, amb el seu bany suite, va ser acabat el 2010, en la fase final d'aquest procés de vint anys de restauració